

Doorlopende leerlijnen taal

Concretisering van de referentieniveaus

In januari 2008 bood de Expertgroep Doorlopende leerlijnen taal en rekenen haar rapport *Over de drempels met taal en rekenen* aan de minister en staatssecretarissen van OCW aan. In de zomer van 2009 hebben de sectorraden zich er uitgebreid over uitgesproken en is er een intensieve inspraakronde geweest langs primair onderwijs, voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs. Inmiddels heeft de overheid besloten de adviezen uit het rapport volgend schooljaar te gaan invoeren. Scholen krijgen dan een soort meetlat waarlangs de prestaties van de leerlingen gelegd kunnen worden.

Auteur: Harry Paus

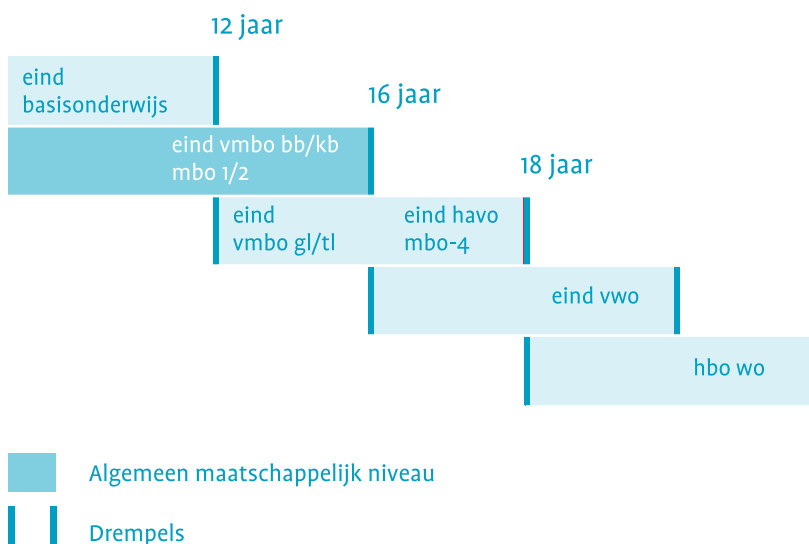
Aanleiding voor het rapport was in eerste instantie het te lage taal- en rekenniveau van pabostudenten. Dit niveau werd al snel als symptoom voor een veel breder probleem gezien. Bij de overgang van de ene onderwijssoort naar de andere ondervinden leerlingen aansluitingsproblemen. Daarom zijn er drempelniveaus bepaald voor taal en rekenen. Hebben leerlingen minimaal dit niveau, dan zullen ze bij de overgang geen problemen ondervinden, zo is de redenering.

De commissie heeft een referentiekader ontwikkeld waarin vier drempelniveaus zijn onderscheiden (zie figuur 1): fundamenteel niveau 1 (niveau 1F) op het eind van de basisschool, 2F op het eind van het vmbo bb/kb, 3F op het eind van de havo en mbo4 en ten slotte 4F op het eind van het vwo.

Ongeveer 75% van de leerlingen van de basisschool haalt aan het eind van groep 8 niveau 1F voor taal¹, is de verwachting van de Expertgroep. De 25% van de leerlingen die dit niveau niet kan halen, moet extra zorg krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van meer taalaanbod dat preciezer past bij de leerlingen. Van de 75% die het eindniveau haalt, kan een vrij groot deel een aanzienlijk hoger niveau bereiken. De commissie gaat ervan uit dat ongeveer een kwart van deze leerlingen het streefniveau 1S haalt, dat is voor taal vergelijkbaar met het niveau 2F (zie figuur 2).

Dit betekent dat scholen zouden moeten kunnen bepalen op welk niveau van taal leerlingen presteren (in termen van het referentiekader) en dan een aanbod moeten realiseren, zodanig dat elke leerling zijn niveau ermee kan verhogen. Dat is nogal wat! We gaan na wat dit concreet inhoudt aan de hand van een deel van het leesonderwijs: het lezen van zakelijke teksten.

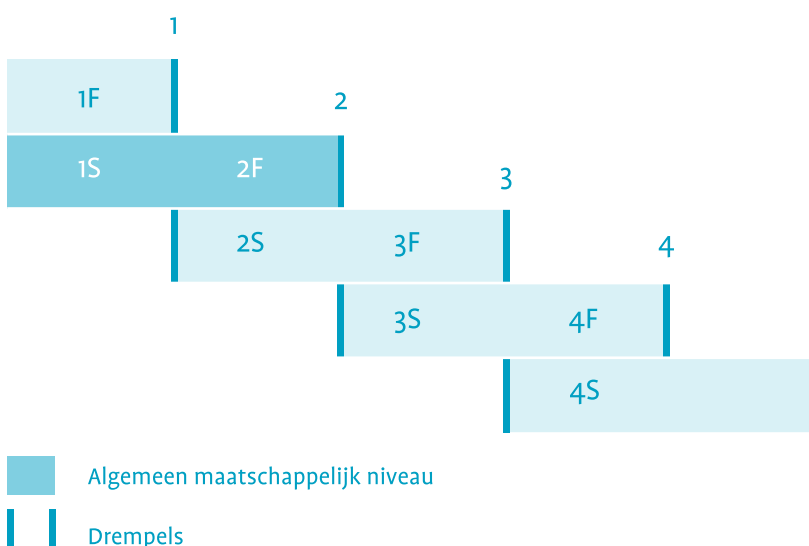
Referentiekader

Figuur 1: De vier drempels van het referentiekader gekoppeld aan schooltypen

Bron: *Over de drempels met taal en rekenen* (2008).

Referentiekader

Figuur 2: De vier drempels van het referentiekader met fundamenteel niveau en streefniveau

Bron: *Over de drempels met taal en rekenen* (2008).

¹ We laten in het vervolg van dit artikel rekenen/wiskunde buiten beschouwing

Lezen van zakelijke teksten

In het referentiekader worden de volgende algemene omschrijvingen van het lezen van zakelijke teksten voor niveau 1F en 1S gegeven:

	Niveau 1F (fundamentele niveau)	Niveau 1S / 2F (streefniveau)
	Kan eenvoudige teksten lezen over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld.	Kan teksten lezen over alledaagse onderwerpen, onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld van de lezer en over onderwerpen die verder van de lezer afstaan.

Om deze niveaus gedetailleerder te beschrijven, zijn kenmerken van de taken of teksten en kenmerken van de taakuitvoering beschreven. Voor het lezen van zakelijke teksten zijn die als volgt:

	Niveau 1F	Niveau 1S
A Teksten		
<i>Tekstsoorten</i>	Eenvoudige <i>informatieve teksten</i> (waaronder zaakvakteksten, naslagwerken, internetteksten en schematische overzichten); eenvoudige <i>instructieve</i> en <i>betogende teksten</i> uit boeken (waaronder de taal- en zaakvakmethodes), maar ook advertenties, huis-aan-huisbladen of het algemene nieuws in de krant; <i>verhalende teksten</i> (zie fictie).	<i>Informatieve teksten</i> , waaronder schoolboek en studieteksten (voor taal en zaakvakken), standaardformulieren, tijdschriften, teksten van internet, notities en schematische informatie (waarin verschillende dimensies gecombineerd worden). <i>Instructieve</i> en <i>betogende teksten</i> , vaak redundante teksten, waaronder reclame-teksten, advertenties, folders, recepten, het alledaagse nieuws in de krant, maar ook brochures van formele instanties, of lichte opiniërende artikelen uit tijdschriften. <i>Verhalende teksten</i> (zie fictie).
<i>Tekstkenmerken</i>	De teksten zijn eenvoudig van structuur; de informatie is herkenbaar geordend. De teksten hebben een lage informatiedichtheid; belangrijke informatie is gemarkeerd of wordt herhaald. Er wordt niet te veel (nieuwe) informatie gelijktijdig geïntroduceerd. De teksten bestaan voornamelijk uit frequent gebruikte (of voor de leerlingen alledaagse) woorden.	De teksten hebben een heldere structuur. Verbanden in de tekst worden duidelijk aangegeven. De teksten hebben overwegend een lage informatiedichtheid.

B Kenmerken van de taak-uitvoering	<i>Techniek en woordenschat</i>	Kan teksten zodanig vloeiend lezen dat woordherkenning tekstbegrip niet in de weg staat. Kent de meeste alledaagse (frequente) woorden, of kan de betekenis van een enkel onbekend woord uit de context halen.	Op dit niveau is woordenschat geen onderscheidend kenmerk van leerlingen meer. De woordenschat van leerlingen is voldoende, om teksten te lezen, en wanneer nodig kan de betekenis van onbekende woorden uit de vorm, de samenstelling of de context afgeleid worden.
	<i>Begrijpen en interpreteren</i>	Herkent specifieke informatie, wanneer naar één expliciet genoemde informatie-eenheid gevraagd wordt (letterlijk begrip). Kan informatie en meningen interpreteren voor zover deze dicht bij de leerling staan. Legt relaties tussen tekstuele informatie en meer algemene kennis.	Kan de hoofdgedachte van de tekst weergeven. Maakt onderscheid tussen hoofd- en bijzaken. Legt relaties tussen tekstdelen (inleiding, kern, slot) en teksten. Ordent informatie (bijvoorbeeld op basis van signaalwoorden) voor een beter begrip. Herkent beeldspraak (letterlijk en figuurlijk taalgebruik). Legt relaties tussen tekstuele informatie en meer algemene kennis. Kan de bedoeling van tekstgedeeltes en/of specifieke formuleringen duiden. Kan de bedoeling van de schrijver verwoorden.
	<i>Evalueren / reflecteren</i>	Kan een oordeel over een tekst(deel) verwoorden.	Kan relaties tussen en binnen teksten evalueren en beoordelen.
	<i>Samenvatten</i>		Kan een eenvoudige tekst beknopt samenvatten.
	<i>Opzoeken</i>	Kan informatie opzoeken in duidelijk geordende naslagwerken, zoals woordenboeken, telefoongids e.d. kan schematische informatie lezen en relaties met de tekst expliciteren.	Kan systematisch informatie zoeken (op bv. internet of de schoolbibliotheek) bijvoorbeeld op basis van trefwoorden.

Bron: *Over de drempels met taal*

Hoe kun je bepalen of een leerling op niveau 1F of 1S (2F) zit voor het lezen van zakelijke teksten? Het gemakkelijke antwoord is: neem een methodegebonden of methode-onafhankelijke leestoets af, die past bij eind groep 8. Dat is het gemakkelijke antwoord: je gaat ervan uit dat de bestaande toetsen uitgaan van een niveau dat in de buurt van 1F en 2F ligt. Hoe kan het anders? Het gaat erom dat je

als leraar greep krijgt op het niveau van de leerling en bij dat niveau aansluit in de taken die je van hem verlangt. De leraar biedt bij het leesonderwijs teksten aan en laat iets met die teksten doen. De leerling laat zien hoe hij die leestaken uitvoert. Wat voor soort teksten, wat voor taken, wat leerlingen ervan bakken, daar geeft het bovenstaande schema maar een globaal antwoord op. Om de niveaus te concreti-

seren, is SLO bezig teksten, opdrachten en leerlingenresultaten te analyseren. Door die analyses wordt geleidelijk steeds duidelijker wat de niveaus kunnen inhouden. De manier waarop de concretisering tot stand komen, is interessant en kan wellicht ook worden gebruikt door taalspecialisten van diensten en opleidingen in hun werk met schoolteams. Hieronder geven we een voorbeeld.

Toepassing van het referentiekader

Hoe kunnen taalspecialisten en schoolteams werken met het referentiekader? Vorm een groep ervaren leraren van de bovenbouw en taalspecialisten van begeleidingsdiensten en/of opleiders Nederlands en laat teksten zoeken en taken bij de teksten, die naar hun idee geschikt zijn voor leerlingen van groep 8. Laat deze teksten en taken, met de leerlingresultaten, analyseren met gebruikmaking van de beschrijvingen uit *Over de drempels met taal*. Aanvankelijk zal er discussie ontstaan over vage formuleringen uit de beschrijvingen: wat is een eenvoudige informatieve tekst, wat is een heldere structuur, wanneer heeft een tekst een lage informatiedichtheid? En verder: kent de leerling de meest frequente woorden (welke zijn dat dan?), hoe weet je of hij de hoofdgedachte kan weergeven en of hij informatie en meningen kan interpreteren voor zover ze dichtbij de leerling staan (wat is dat: dichtbij de leerling staan)? Maar als deze discussie heeft plaatsgevonden, wordt het gesprek inhoudelijker en gaat het over de vraag wat de niveaus 1F en 2F inhouden en in hoeverre de concrete taken die aan de orde zijn, inzicht kunnen geven in de vraag of de leerling niveau 1F of 2F heeft bereikt. En de leerlingresultaten geven inzicht in het niveau van de leerling.

Literatuur

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2008). *Over de drempels met taal en rekenen. Hoofdrapport van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. Enschede: SLO.*

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2008). *Over de drempels met taal. De niveaus voor de taalvaardigheid. Onderdeel van de eindrapportage van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. Enschede: SLO.*

“Het is opmerkelijk dat er over het algemeen consensus ontstaat over de niveaus.”

De lijn van het bovenstaande schema wordt aangehouden. Achtereenvolgens komen aan de orde: 1. Teksten (tekstsoorten, tekstkenmerken); 2. Kenmerken van de taakuitvoering (techniek en woordenschat, begrijpen en interpreteren, evalueren en reflecteren, samenvatten, opzoeken). Steeds worden er twee aspecten aan de orde gesteld:

1. Lokken tekst en taken een prestatie van de leerling uit die op niveau 1F/2F ligt?
2. Ligt de prestatie van de leerling op niveau 1F/2F?

Het is opmerkelijk dat er over het algemeen consensus ontstaat over de niveaus. Vaak levert dat genuanceerde beelden op: een leerling heeft bijvoorbeeld niveau 2F niet op alle fronten bereikt, maar op een aantal. Zo kan de tekst voldoende mogelijkheden bieden om in de taakuitvoering een niveau 2F te vergen, en kan de leerling een tekst op niveau 2F begrijpen en interpreteren, maar nog onvoldoende een oordeel over de tekst verwoorden, of een tekst nog niet samenvatten. Het gesprek dat zich naar aanleiding van de vraag ontwikkelt, leidt ertoe dat er in de groep een beeld ontstaat wat er voor het lezen van zakelijke teksten nu van belang is. Met andere woorden: de groep krijgt greep op de inhoud van het onderwijs van het lezen van zakelijke teksten in groep 8. Wat komt er aan de orde bij het lezen van zakelijke teksten? Wat voor soort teksten zijn het en wat wordt ermee gedaan? Welk niveau mag je van de leerling verwachten?

Een leraar die deze vragen stelt en beantwoordt, gebruikt zijn methode voor begrijpend lezen anders en beter dan de leraar die deze vragen niet stelt. Hij gebruikt zijn methode wellicht selectiever, kijkt naar de doelen van de activiteiten die worden gevraagd en is bijvoorbeeld in staat om deze doelen te realiseren in andere situaties, met andere teksten, bij andere vakken. Als hij dat doet, komt er meer samenhang in het curriculum en ervaren leerlingen beter de functionaliteit van wat ze hebben geleerd bij begrijpend lezen.

Perspectieven

Gesprekken met leraren en andere taalspecialisten leveren inzicht in inhouden van het lezen van zakelijke teksten. Duidelijk wordt wat het niveau is van teksten en taken. Inzicht daarin is noodzakelijk voor wie zich wil bezinnen op de aanpak. We hebben in dit artikel het lezen van zakelijke teksten als voorbeeld gebruikt. Het zou ook over schrijven hebben kunnen gaan, of over mondelinge taalvaardigheden. Ook daar is de boven geschetste werkwijze relevant.

Het is goed om ook in lagere groepen dit soort gesprekken te voeren. De vraag is dan: welke weg voert de leerling naar niveau 1F/2F? Daarover een volgende keer meer.

Harry Paus is senior leerplanoontwikkelaar bij SLO.
h.paus@slo.nl